

- PREVENDÁROVÁ, J. 1998. *Rodina s postihnutým dieťaťom*. Nové Zámky : Psychoprof spol. s r. o., Artus, 1998. ISBN 80-976148-9-9.
- ... 2011. *Antropologická téma v sociologickej reflexii*. Prešov : ... 2011. s. 9-35. ISBN 97880555003738.
- ... Petrus,

Práca sociálneho pedagóga s deťmi zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia vo vzťahu k ich budúcnosti

Work of Social Pedagogue with Children from Unfavorable Social Protection in Relations to their Future

Dušan Galbavý

Abstrakt

Sociálne prostredie detí je významný faktor, ktorý ovplyvňuje vývin detí. Ak vnímame relatívne zdravé sociálne prostredie, v ktorom dochádza k prirodzenej socializácii dieťaťa zaoberáme sa vzťahmi, ktoré sa prirodzeným spôsobom konštruujú, či v prostredí rodinnom, školskom. Špecifickým cieľom výchovy a vzdelávania detí zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia v základnej škole je prostredníctvom eliminácie alebo odstránenia hendikepov vyplývajúcich zo sociálneho znevýhodnenia dosiahnuť primeraný rozvoj ich schopností tak, aby boli pripravení na školské vzdelávanie a výchovu v celej ich šírke.

Kľúčové slová: Sociálny pedagóg. Deti zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia. Kompetencie.

Abstract

The social environment of children is an important factor affecting the development of children. If we see a relatively healthy social environment in which there is a natural socialization of the child in the relationship that are naturally constructed, or in a family environment, school. The specific objective of education of children from socially unfavorable environment in the school is by eliminating or removing handicaps resulting from social disadvantage achieve adequate development of their capabilities so that they are ready for school education and training across their width.

Keywords: Social Pedagogue. Children from Socially Unfavorable Environment Competence.

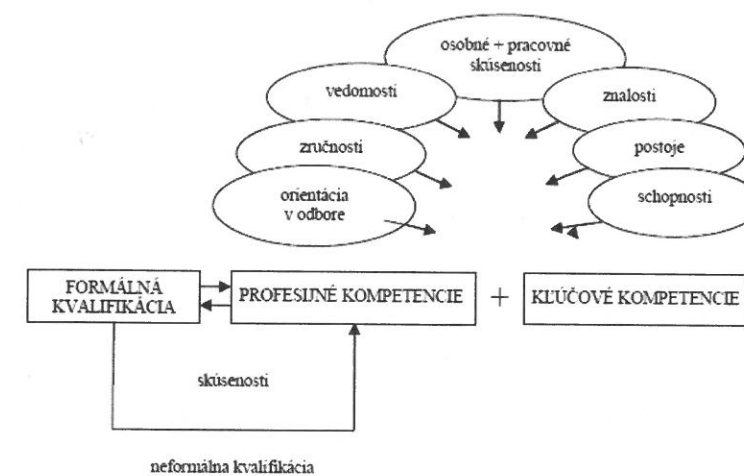
Úvod

Zákonom z 22. mája 2008 (§ 130 ods. 3) bol sociálny pedagóg ako odborník zaradený medzi zložky výchovného poradenstva a prevencie spoločne so školským psychológom, liečebným pedagógom, výchovným poradcom, koordinátorom prevencie a školským špeciálnym pedagógom. Svoju činnosť na základe zákona môže vykonávať v školách alebo v školských zariadeniach (diagnostické centrum, liečeno-výchovné sanatórium,

reedukačné centrum a školský internát). Podľa zákona č 317 z 24 júna 2009 o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch, kde sa charakterizuje sociálny pedagóg podľa § 24 ako odborný zamestnanec školy nasledovne: „Sociálny pedagóg vykonáva odborné činnosti v rámci prevencie, intervencie a poskytovania poradenstva najmä pre deti a žiakov ohrozených sociálno-patologickými javmi, zo sociálne znevýhodneného prostredia, drogovu závislých alebo inak znevýhodnených deťom a žiakom, ich zákonných zástupcov a pedagogických zamestnancov škôl a školských zariadení. Sociálny pedagóg plní úlohy sociálnej výchovy, podpory prosociálneho, etického správania, sociálnopedagogickej diagnostiky prostredia a vzťahov, sociálno-pedagogického poradenstva, prevencie sociálno-patologických javov a reedukácie správania. Vykonáva expertíznu činnosť a osvetovú činnosť“ (Zákon č. 317/2009). Je ešte množstvo faktorov, ktoré v našej legislatíve treba z oblasti sociálnej pedagogiky dopracovať, čo si však žiada viac trpezlivosti. Sociálny pedagóg je definovaný týmito zákonmi, avšak množstvo problémov vzniká pri vykonávaní samotného povolania v školskom prostredí. Preto je nevyhnutné, aby bol riadne zadefinovaný školský sociálny pedagóg v rámci platnej legislatívy. Dôležitým momentom celého systému plnohodnotného začlenenia pomerne novej profesie školského sociálneho pedagóga do praxe sa javí fakt, že je potrebná urýchlená spätná reflexia už vytvorených pracovných pozícií na školách. 5. fakúlt na Slovensku každoročne pripraví do praxe niekoľko stoviek sociálnych pedagógov. Ich uplatnenie na trhu práce je rôznorodé. Avšak prioritou by mala byť práve implementácia školských sociálnych pedagógov do edukačného systému základných a stredných škôl. Problémom sa javí práca školského sociálneho pedagóga na I. stupni základnej školy, kde sa na jednotlivých fakultách tento problém podceňuje. Na medzinárodnom vedeckom sympóziu (Socialia), konaného 27. októbra 2011 v Banskej Bystrici som vo vedeckej rozprave načrtnul tento problém, pred odbornou a vedeckou obcou. Z diskusie jednoznačne vyplynulo, že je potrebné zameranie budúcich odborníkov (školských sociálnych pedagógov) venovať sa problematike sociálnej a emocionálnej znevýhodnenosti deťom mladšieho školského veku. Upozornil som v mojom príspevku na možné problémy práve v kompetenciách školského sociálneho pedagóga k deťom mladšieho školského veku. Nepostačuje študentom sociálnej pedagogiky len vývinová psychológia, ktorá jediná na svojich prednáškach a kurzoch sa venuje predškolskej a školskej zrelosti a vývine dieťaťa. Problematike, ktorej sa venujem by sa mala v budúcnosti venovať väčšia pozornosť. Následnú problematiku som rozpracoval aj v pripravovaných skriptách „Sociálna pedagogika I.“ Ako sme konštatovali v predchádzajúcich riadkoch možnosti práce školského sociálneho pedagóga vychádzajú z jeho profesijných, ako aj osobnostných kompetencií.

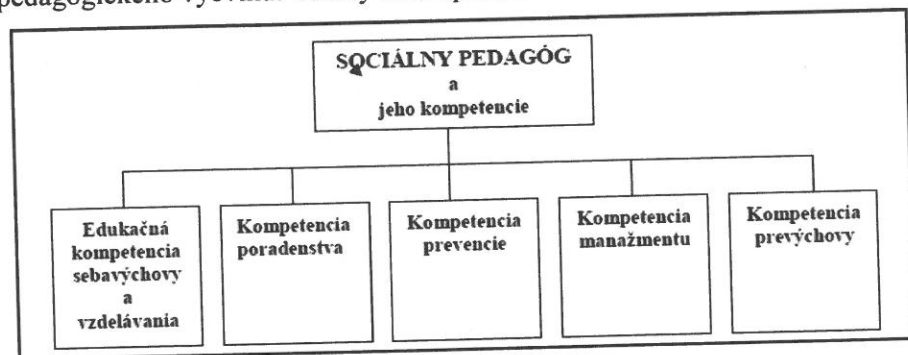
Pre kvalitnejšie pochopenie významu pojmu kompetencia je potrebné vymedziť si jej charakteristické znaky: „Kompetencia je vždy kontextualizovaná – to znamená, že je vždy zasadená do určitého prostredia alebo situácie, ktoré sú vyhodnocované a spoluvytvárané aj predchádzajúcimi znalosťami, skúsenosťami, záujmami a potrebami ostatných účastníkov situácie.

Kompetencia je multidimenzionálna – skladá sa z rozličných zdrojov (informácie, znalosti, schopnosti, predstavy, postoje, iné čiastočné kompetencie a atď.); predpokladá efektívne nakladanie s týmito zdrojmi, ktoré sú prepojené so základnými dimenziami ľudského správania. **Kompetencia je definovaná štandardom** – predpokladaná úroveň zvládnutia kompetencie je určená dopredu, zároveň je dopredu definovaná súborom výkonových kritérií (mierka či štandardy očakávaného výkonu v zmysle výsledkov činností a správania). **Kompetencia má potenciál pre akciu a rozvoj** – kompetencia je získavaná a rozvíjaná v procese vzdelávania a učenia, ktoré je považované za kontinuálne a celoživotné procesy a principiálne odvodené z konštruktu vstupných (zdrojových) faktorov a z hľadiska získavania, resp. rozvíjania kompetencií“ (Veteška, J., Tureckiová, M., s. 31 – 32). Avšak ani vzťah medzi kľúčovými pojmami ako sú kompetencia a spôsobilosť nie je jednoznačne vymedzený. V odbornej literatúre sa dočítame aj o kľúčových kompetenciách, ktoré sú špecifickejšim vymedzením pojmu kompetencia. Podľa I. Tureka sú kľúčové kompetencie „vhodné na riešenie celého radu väčšinou nepredvídateľných problémov, ktoré umožňujú jedincovi úspešne sa vyrovnávať s rýchlymi zmenami v práci, v osobnom i spoločenskom živote“ Turek, I. s. 6).



Ďalšie kľúčové kompetencie vymedzil v roku 1974 Mertens: „1) Základná kvalifikácia: základné myšlienkové operácie ako predpoklad kognitívneho zvládania najrôznejších situácií a požiadaviek, 2) Horizontálna kvalifikácia: získavať informácie, porozumieť iným, spracovať ich a chápať ich špecifickosť, 3) Rozširujúce prvky: základné vedomosti v rovine fundamentálnych kultúrnych techník (početné operácie) a znalostí dôležitých pre určité povolanie (napr. ochrana práce, práca na počítači...), 4) Dobové faktory: dopĺňovať medzery v znalostiach vzhľadom k moderným poznatkom

(zákony, ústava, moderná literatúra a pod.) (Veteška, J., Tureckiová, M., s. 28). Kľúčové kompetencie nemajú priamy vzťah ku konkrétnemu pracovnému miestu a predstavujú akési všeobecnejšie kvalifikácie bez nárokov na konkrétne pracovné miesto. Obsahujú schopnosti, zručnosti, postoje, hodnoty, osobné rysy a vlastnosti osobnosti. Umožňujú človeku jednat adekvátne v rôznych pracovných a životných situáciách. Zahrňajú celé spektrum kvalifikácií, ktoré presahujú jednotlivé odbory a vyjadrujú individuálne kompetencie. Ku kľúčovým profesijným kompetenciám sociálneho pedagóga zaradujeme nasledovné: edukatívnu a reedukatívnu kompetenciu, poradenskú kompetenciu, sociálno-pedagogickú kompetenciu, kompetenciu sociálno-výchovnej prevencie, intervencie, profylaxie a terapie, organizačno-manažérsku, evaluačnú, administratívnu a kooperačnú kompetenciu, komunikačnú kompetenciu, sociálnu a (re)socializačnú kompetenciu, integračno-kompenzačnú a facilitátorskú kompetenciu, sociálne a výchovne rehabilitačnú kompetenciu, osobnosť aktivizujúcu kompetenciu, stabilizujúcu a usmerňujúcu kompetenciu, kompetenciu sociálno-pedagogického výcviku. Všetky tieto spôsobilosti školského sociálneho peda-



góga sú nevyhnutnou súčasťou plnohodnotného vykonávania profesie.

Osobnostné predpoklady sociálneho pedagóga určuje jeho profil a rozvíjanie kompetencií. J. Hroncová sociálnemu pedagógovi priznáva nasledovné osobnostné predpoklady: „je osobným príkladom v zdravom spôsobe života a je presvedčený o práci a účinnosti prevencie, je osobnosť, ktorá vie komunikovať, kooperovať a koordinovať aktivity so žiakmi, kolegami, vedením školy, ale i s partnermi z iných organizácií, má predpoklady pre riešenie vzťahov, ale i hraničných životných situácií hlavne z hľadiska ochrany zdravia, má predpoklady pre rast a ďalšie vzdelávanie, nevyhnutná je odborná spôsobilosť v problematike všetkých sociálno-patologických javov“ (Hroncová, J., s. 201). Práca s deťmi a mládežou je poslanie, ktoré si vyžaduje množstvo úsilia, trpezlivosti a množstva empatie. Absolventi štúdia sociálnej pedagogiky by mali byť v prvom rade osobnosťami s tými základnými charakterovými črtami. To či študent sociálnej pedagogiky je osobnostne pripravený na povolanie, ktoré ho čaká je náročné. Všetko overuje až samotná prax, avšak bez

vyzbrojenia prosociálnymi vlastnosťami bude pôsobenie takéhoto odborníka dopredu odsúdené na zánik. V školskom prostredí sú nevyhnutné osobnostné predpoklady školského sociálneho pedagóga, ktoré spolu s jeho špecifickými kompetenciami môžu vytvoriť priestor pre kvalitného odborníka. Medzi kľúčové kompetencie školského sociálneho pedagóga môžeme považovať kompetencie podľa modelu Z. Bakošovej:

1. Edukačná kompetencia (výchovno-vzdelávacia kompetencia) –

V oblasti výchovy detí a mládeže je popri rodine a škole vychovávateľom, pomocníkom a podporovateľom v procese formovania ich osobnosti. Znamená to teda, že sociálny pedagóg pôsobiaci v školskom prostredí môže, popri rodine, výrazne prispievať k rozvoju takých osobnostných vlastností a schopností mladých ľudí, ako sú prosociálnosť, ľudskosť, asertívne správanie sa, efektívna komunikácia, altruizmus, spolupútenie, úcta, všímavosť atď. Edukačná kompetencia umožňuje sociálnemu pedagógovi tvoriť teoretickú časť sociálnej pedagogiky. K tomu, aby bol schopný ju vytvárať, je nevyhnutná znalosť domácej i zahraničnej literatúry súvisiacej so sociálnou pedagogikou, ale aj literatúry príbuzenských vedných odborov. Na základe nadobúdaných vedomostí a schopností na úrovni teoretickej, je ďalej schopný uplatňovania jednotlivých poznatkov daných problematik v praxi, a to konkrétne priamo v teréne alebo rôznych výskumoch. Jeho teoretické schopnosti, vedomosti a poznatky ho oprávňujú k výučbe, či už na základných, stredných, alebo vysokých školách, a to najmä v predmetoch a študijných programoch súvisiacich s predmetom jeho skúmania alebo k výučbe predmetov, ktoré úzko súvisia s jeho špecifikáciou a popri sociálnej pedagogike patria medzi pomáhajúce vedné disciplíny. Okrem oblasti vzdelávania má veľký význam aj v oblasti výchovy ako mediátor a vychovávateľ. Jeho pôsobnosť je zameraná na deti a mládež. V oblasti pôsobenia na deti a mládež sa zameriava hlavne na usmerňovanie a podporu v ich životných rozhodnutiach, ukazuje im „správny smer“, učí ich osvojovať si ľudské vlastnosti, akými sú napr.: tolerancia, ústretovosť, ľudskosť, efektívna komunikácia v medziľudských vzťahoch, vedie ich k asertívnemu správaniu, prosociálnosti a mnohým ďalším osobnostným predpokladom a vlastnostiam, ktoré im umožňujú a ponúkajú možnosť ako byť „lepšími“. Edukačná kompetencia pri riešení problémov u detí mladšieho školského veku sa obmedzuje je značne obmedzená dôverou zo strany detí. Problémy tu vidia aj školskí sociálni pedagógovia, ktorí hovoria hlavne o probléme jedného učiteľa vo vyučovanom a výchovnom procese. Sociálni pedagógovia, tak edukačnú kompetenciu využívajú minimálne.

2. Kompetencia prevýchovy sociálneho pedagóga sa realizuje hlavne v prípadoch sociálnej, mravnej a emocionálnej narušenosti detí a mládeže, ako aj ich delikventného správania sa. Pri uskutočnených kriminálnych činoch detí a mládeže, pri zistení drogovej alebo inej závislosti atď. Prevýchova je náročný proces, ktorý sa uskutočňuje prostredníctvom metódy podpory a pomoci – sociálnej opory, rekonštrukcie osobnosti a prostredníctvom pretvárania.

Sociálny pedagóg využíva viaceré spôsoby sociálnej opory, ako sú poučanie, povzbudzovanie, diverzia, ventilácia, zásah do prostredia, nedirektívne a direktívne vedenie. Na zvládanie týchto prevýchovných opatrení musí sociálny pedagóg disponovať silnými sociálnymi spôsobilosťami (napr. vytrvalosť, dôslednosť, pevná vôľa). Kompetencia prevýchovy slúži sociálnemu pedagógovi na to, aby dokázal včas odhaliť akýkoľvek odklon od normy, ktorá je všeobecne zaužívaná a platná, poprípade ak už je odklon od takejto normy v hlbokom štádiu jedinca, mal by dokázať svojimi poznatkami a skúsenosťami na takéhoto jedinca vplývať a prinavrátiť tak jeho stav do normálu v súvislosti so všeobecne platnými spoločenskými normami. Takýto odklon od normy sa môže prejavovať najmä v oblasti:

- **sociálnej** - kedy na jedinca môže prostredie, v ktorom žije a vyrastá vplývať negatívnym spôsobom
- **emocionálnej a mravnej** – ktoré nadväzujú na sociálnu a úzko s ňou súvisia, keďže sociálne prostredie ovplyvňuje správanie každého jedinca, prispôsobuje sa normám platným v konkrétnej sociálnej skupine, a ktorá tak ovplyvňuje prežívanie a mravné konanie jedinca
- **kriminálne činy** – od tých menej závažných až po závažnejšie, cez drobné krádeže často až po akty usmrtenia
- **látkové a nelátkové závislosti** – kde medzi látkové závislosti patrí užívanie rôznych legálnych (alkohol, cigarety) a nelegálnych drog (marihuana, heroín, pervitín, ...) a medzi nelátkové závislosti najmä patologické hráčstvo, závislosť od internetu, PC hier, ale i mobiloch a nakupovaniach a mnohých ďalších závislostí.

Uskutočňovanie prevýchovy si vyžaduje dokonalé znalosti z teórie sociálnej pedagogiky, psychológie, pedagogickej diagnostiky, špeciálnej pedagogiky, ale aj poznanie a orientovanie sa v prostredí, v ktorom sa jedinec, ktorému je poskytovaná pomoc, pohybuje a žije. Sociálny pedagóg tieto vedomosti nadobudol a získal aj vďaka edukačným kompetenciám, kde prostredníctvom seba výchovy a samovzdelávania je oprávnený na to, aby mohol v praxi uplatňovať kompetenciu prevýchovy. Prevýchova žiakov nie je jednoduchý proces, je náročný na čas, a preto si vyžaduje, aby bol sociálny pedagóg vyzbrojený veľkou dávkou trpezlivosti, tolerance, odhodlania, motivácie a vôle prispieť svojim reedukačným pôsobením k zlepšeniu, v lepšom prípade k úplnej náprave. Je veľmi dôležité stotožniť sa s tým, že výsledky svojej práce a snahy nie sú badateľné hneď v danom momente, ale sú dosahované až po určitom čase, dlhšom časovom úseku, preto je veľmi potrebné neočakávať úspech hneď, pretože takéto vízie môžu viesť k určitej deprivácii a prispieť tak v konečnom dôsledku až k syndrómu vyhorenia. Prevýchova v činnosti školského sociálneho pedagóga na prvom stupni ZŠ, je skôr na úrovni a pomoci konzultácii s učiteľkou danej triedy, ktorá je v tomto prípade najbližšou osobou v pri odbornej pomoci deťom. Avšak môžeme hovoriť o pomoci rodičom, kde by sadalo uvažovať o odborných sedeniach

v rámci školy, ako vychovávať, resp. prevychovávať svoje deti. Je potrebné vytvoriť takýto program pre rodičov na úrovni školy. Najmä pre rodičov, ktorí majú deti na prvom stupni základnej školy. Je dôležitý vzťah: **dieťa – školský sociálny pedagóg – učiteľ – rodič**. Avšak takýto projekt si vyžaduje okrem finančnej podpory, aj konzultácia so školským psychológom. Vytvorenie takéhoto projektu by malo značný vplyv na vzťahy detí zo sociálne znevýhodneného prostredia školy ako inštitúcie.

3. Kompetencia poradenstva sociálneho pedagóga v školskom prostredí vo vzťahu k deťom spočíva v pomoci dieťaťu (začleniť sa do kolektívu v prípade jeho zlej adaptability, v sociálnom správaní hlavne pri emocionálnych, mravných a sociálnych poruchách, pri narušenom rodinnom prostredí a rodinnej výchove, pri oslabení zdravotného stavu, v situáciách násilia v škole, pri záškoláctve a rôznych závislostiach atď. Sociálny pedagóg zabezpečuje poradenstvo pre učiteľov školy v rámci monitoringu a pomoci (najmä začínajúcim učiteľom) pri riešení rôznych pedagogických situácií. Reaguje na potreby učiteľov v oblasti relaxácie, psychohygieny, predchádzania vyhorenia (burn out efekt). Je podnecovateľom ďalšieho vzdelávania učiteľov a zabezpečuje ich ochranu pri agresívnom správaní sa rodičov. Pomáha rodičom detí školy pri narušenom rodinnom prostredí stabilizovať dieťa. Podáva rady rodičom o výchovnom procese efektívnej komunikácie s deťmi a vykonáva individuálne konzultácie o sociálno-patologických javoch a možných rizikách pre deti. Školský sociálny pedagóg by mal v oblasti kompetencie poradenstva voči svojim klientom vystupovať otvorene, s vysokou dávkou empatie, porozumenia a akceptácie, mal by využívať efektívne formy komunikácie, v ktorých vhodne zvolenými otázkami navádza záujemcov o poradenstvo, čiže svojich klientov k tomu, aby postupnými krokmi sami dospeli k určitému záveru, ku ktorému by malo patriť zvolenie vhodných metód a prostriedkov na riešenie danej situácie. Školský sociálny pedagóg by nemal poskytovať hotové riešenia, môže len ponúknuť viacero alternatív, z ktorých si potom klient má možnosť vybrať, alebo ho môžu len naviesť na tú „správnu cestu“. Pre takéto úspešné dosiahnutie cieľa sociálno-pedagogického poradenstva je nevyhnutné, aby ten, kto hľadá pomoc, bol vnútorne sám presvedčený o jej potrebe, pristupoval k nej dobrovoľne a aby ten, kto pomoc ponúka, vystupoval voči svojim klientom profesionálne a s vysokou dávkou entuziazmu.

Práca sociálneho pedagóga v oblasti sociálno-pedagogického poradenstva v súvislosti s prácou so školou, podľa Z. Bakošovej, plní 3 funkcie:

„1. Vo vzťahu k deťom školy

- sociálny pedagóg pomáha deťom začleniť sa do kolektívu, nebyť z neho vylúčený, čo by v konečnom dôsledku mohlo mať za následok zvýšený výskyt agresívneho správania u detí, depriváciu, sklony k rôznym látkovým a nelátkovým závislostiam,...

- pomáha deťom zvládať a odstraňovať emocionálne, mravné a sociálne poruchy, usmerňuje ich k správne konaniu
- učí deti vyrovnávať sa so situáciou súvisiacou s narušeným rodinným prostredím, výchovou v rodine alebo vyskytujúcim sa syndrómom CAN
- pomáha taktiež so zvládaním situácií, kedy je dieťa zdravotne oslabené a dbá tak aj o jeho zdravý životný štýl
- podieľa sa na zvládaní, odstraňovaní a prevencii detí v oblasti násilia na školách, šikanovania, chráni ich práva a úzko spolupracuje s ďalšími odborníkmi, s ktorými sa podieľa na zlepšení správania sa aktérov šikanovania (agresor verzus obeť) a svoju funkciu plní aj v oblasti záškoláctva, látkových a nelátkových závislostí

2. *Vo vzťahu k učiteľom školy*

- *sociálny pedagóg pomáha riešiť rôzne pedagogické situácie a problémy nie len skúseným, ale aj začínajúcim učiteľom*
- *dbá na to, aby potreby učiteľov v oblasti relaxácie a psychohygieny boli citlivo vnímané, aby sa na nereagovalo a aby sa tak predišlo možnému syndrómu vyhorenia učiteľov z dôvodu nedostatočného morálneho i finančného ohodnotenia*
- *často vystupuje ako aktér a motivátor v oblasti ďalšieho vzdelávania učiteľov, pôsobí ako motivačný činiteľ, dáva k dispozícii rôzne odborné publikácie, časopisy a organizuje odborné vzdelávacie kurzy*
- *tak ako vo vzťahu k deťom, tak aj vo vzťahu k učiteľom dbá o to, aby boli chránené práva učiteľov najmä vo vzťahoch učiteľ – rodič, ktorý by sa mohli správať agresívne a učí ich osobnej cti a dôstojnosti*

3. *Vo vzťahu k rodičom detí školy*

- *sociálny pedagóg pomáha rodičom stabilizovať svoje deti v takom prípade, ak je narušené alebo ohrozené rodinné prostredie, ak sú narušené vzťahy, nevhodná výchova a taktiež ponúka rady iných odborníkov.*

Ako príklad môžeme uviesť prípad od sociálnej pedagogičky Mgr. Tomanovej, „ktorá uvádza žiaka s vážnymi problémami v správaní, vo vzťahoch k spolužiakom a v neustálom vyrušovaní. Sociálna pedagogička túto situáciu riešila tým, že sa snažila spolupracovať s jeho rodičmi. Po niekoľkých stretnutiach zistila, že problémom môže byť tiež vzťah medzi ním a jeho otcom. Rodičia sa spoločne na tomto stretnutí, kde sociálna pedagogička pôsobila ako mediátor, dohodli na ďalšom modeli a pravidlách fungovania rodiny. Po niekoľkých týždňoch, počas ktorých sa pravidelne stretávali sociálna pedagogička vnímala pozitívnu zmenu zo strany žiaka. Túto skutočnosť jej dali pocítiť aj rodičia žiaka. Pomáha rodičom k tomu, aby vedeli využívať vhodnú komunikáciu so svojimi deťmi, aby bola efektívna a poskytuje im rady, poprípade individuálne konzultácie k tomu, aby dokázali

včasne odhaliť rôzne sociálno-patologické prejavy svojich detí a aby sa ich naučili spoznať a rozoznávať.“ (Bakošová, Z., s. 171). Všetky tri spomenuté funkcie v oblasti kompetencie poradenstva sa môžu uplatňovať nie len vo vzťahu so školou, ale aj v iných rezortoch výchovy a vzdelávania, v ktorých je školský sociálny pedagóg oprávnený vykonávať svoju profesijnú funkciu. Nie vždy je samozrejme riešiť formou poradenstva situácie u detí mladšieho školského veku, hlavne, keď ešte samy deti nevedia uchopiť principiálne problém. Ukazuje ako správne riešiť u detí v mladšom školskom veku v poradenstve princíp jednoduchosti vo vysvetľovaní a hraní jednotlivých rolí

4. Kompetencia prevencie - Sociálny pedagóg sa často svojimi zámerne pôsobiacimi činmi, názormi, hodnotami a vystupovaním, môže podieľať na sociálno-pedagogickej prevencii voči rôznym negatívne pôsobiacim javom, akými sú napr. patologické hráčstvo, záškoláctvo, kriminalita, látkové i nelátkové závislosti, atď. a ovplyvniť tak možné riziká vyplývajúce z týchto patológií alebo im dokonca úplne predísť.

1. univerzálnu (primárnu), ktorá je zameraná na celú populáciu, **2. sekundárnu (selektívnu)**, zameranú na rizikové skupiny detí a **3. terciárnu**, ktorá sa orientuje na jednotlivcov a s konkrétnymi prejavmi závislosti. **Univerzálna (primárna) prevencia:** univerzálna prevencia zameriava svoje pôsobenie na celú populáciu, pôsobí na všetkých bez akéhokoľvek rozdielu a jej hlavným cieľom je vytvárať v spoločnosti zázemie a atmosféru, kde porozumenie a ochota prijať každého bez akýchkoľvek predsudkov a negatívnych postojov, má prvoradé miesto. Medzi najviac negativisticky prijímané skupiny patria zväčša príslušníci rôznych národnostných menšín, Rómovia, drogovovo závislí, bezdomovci a často i deti ulice a slobodné matky. Často sú to ľudia, ktorí majú v spoločnosti odlišné alebo obmedzené šance, ľudia ktorí sa do vzniknutej situácie dostali či už svojím vnútorným alebo vonkajším pričinením, ale hlavne sú to ľudia, ktorí si aj napriek všetkým okolnostiam zaslúžia pomoc a druhú šancu. Úlohou školského sociálneho pedagóga v rámci univerzálnej prevencie, je organizovanie rôznych akcií s priamym poskytovaním konkrétnych informácií širokej verejnosti, tvorba rôznych informačných letákov a plagátov s aktuálnou tematikou, rôzne besedy a stretnutia a taktiež by mali verejnosti ponúknuť možnosť zúčastňovať sa rôznych dobrovoľných akcií, kde priamo vstúpia do úzkeho kontaktu s ohrozenými a spoločnosťou odmietanými skupinami ľudí a môžu tak prispieť k pozitívnemu posunu vo svojom chápaní takýchto ľudí. Úlohou školského sociálneho pedagóga pri prevencii u detí mladšieho školského veku je dôležitá komunikačná kompetencia. Formou krátkych prednášok (téma: napr. šikanovanie, záškoláctvo, násilie v školskej triede a iné.) školský sociálny pedagóg pomáha predchádzať nežiaducim vplyvom v triede. Tu je však potrebná kooperácia rodičov a učiteľky, ktorá má triedu na starosti. Problémom sú však práve rodiny zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia, kde kontakt s rodičmi je problematický. Ideálny príklad je externá práca školského sociálneho pedagóga v rodinách

(rodinnom prostredí), napr. návšteva školského sociálneho pedagóga v rómskych rodinách. Programy, ktoré by boli zamerané na prevenciu práve v rodinnom prostredí na Slovensku nie sú rozpracované, resp. uvedené do praxe. Tu by sa dal implementovať rodinný program Homebuilders. **Sekundárna (selektívna) prevencia:** sekundárna prevencia sa na rozdiel od univerzálnej zameriava na určitú skupinu detí mladšieho školského veku, ktorí sa môžu ocitnúť v nevhodnom spoločenskom prostredí. Hlavnou úlohou školského sociálneho pedagóga v rámci sekundárnej prevencie je práca s konkrétnou ohrozenou skupinou detí, pri ktorej im poskytuje správne vzory správania sa v rozličných životných situáciách a prostrediach, v ktorých sa tieto skupiny pohybujú. Vedie ich k tomu, aby dokázali adekvátnym spôsobom reagovať na nevhodné správanie či už v rodinnom alebo inom sociálnom prostredí. Učí ich mnohokrát povedať „nie“, či už vo vzťahu k drogám, alkoholu, krádežiam alebo iným deliktom a nezopakovať tak prípadnú chybu a nevhodné správanie, ktoré im za príklad ponúka rodinné prostredie, prostredie rovesníkov a sociálne prostredie, v ktorom sa pohybujú. Takisto ich učí vážiť si samých seba a nebať sa byť názorovo odlišný, a to za pomoci rôznych aktivít, v ktorých sa premietajú žiaduce vzory správania vo vzťahoch **rodičia – deti** a vo vzťahoch medzi **rovesníkmi navzájom** (Bizová, N., Neslušanová, S., s. 10).

Všetky spomenuté kompetencie sociálneho pedagóga majú všeobecný charakter. Ich uplatňovanie je možné všade tam, kde je potrebné pôsobenie sociálneho pedagóga. Okrem uvedených kompetencií má školský sociálny pedagóg právo zasiahnuť do vzťahov medzi žiakmi, regulovať nevhodné správanie jedinca t. j. vykonávať intervenciu. V rámci sociálnej intervencie ide o riešenie sociálno-patologických javov v prostredí školy a o nadväzujúcu prácu so žiakom, resp. skupinami žiakov na ich odstránení. „*Sociálny pedagóg môže vykonávať aj krízovú intervenciu, ktorú chápeme ako záťažovú a nepriaznivú. Cieľom tejto činnosti je pomôcť žiakovi integrovať zážitok z riešenia krízy do ďalšieho života, teda uchopiť zmysel krízy. Na riešení krízovej situácii sa môže podieľať aj školský pedagóg, ktorý taktiež hľadá možné riešenia konkrétneho prípadu. Sociálny pedagóg najčastejšie intervenuje pri riešení šikanovania, záškoláctva, krádeží, agresivity a užívania návykových látok*“ (Bizová, N., Neslušanová, S., s. 10). Prieskum I. Emmerovej hovorí o výskyte patologických javov. Tie zaraďuje do nasledovného poradia:

- agresívne správanie žiakov (96,65 %)
- záškoláctvo (91,30 %),
- krádeže (73,91%),
- užívanie legálnych drog (56,52 %),
- užívanie nelegálnych drog (30,43 %),
- správanie, ktoré sa približuje k povahe nelátkových závislostí (21,74 %),
- delikventné správanie (17,39 %).

Príčinou vzniku sociálno-patologických javov môžu byť bežné záťažové situácie, ale aj krízové situácie v živote žiaka. Hlavnou príčinou však býva nedostatočná rodinná výchova.

Sociálny pedagóg môže v rámci intervencie vykonávať ochranné opatrenia v krízových situáciách, keď žiak svojím správaním a agresivitou ohrozuje bezpečnosť a zdravie ostatných žiakov, učiteľov a narúša výchovno-vzdelávací proces (napr. upokojiť žiaka, vylúčiť ho z výchovno-vzdelávacieho procesu a izolovať ho do samostatného priestoru). Ide o navrhnutie postupu, realizáciu a vypracovanie záznamu o dôvodoch a priebehu ochranného opatrenia. Školský sociálny pedagóg nielen že priebežne monitoruje takéhoto žiaka, ale aj predchádza potencionálnym situáciám vhodne zvolenou sekundárnou alebo terciárnou prevenciou. Komplex činností školského sociálneho pedagóga v rámci intervencie môže byť v praxi oveľa širší. Sociálna pedagogička Mgr. Vargová uvádza ako príklad žiacku 4. ročníka s diagnostikovanou poruchou správania a učenia. Žiačka pochádza zo veľmi sociálne slabej rodiny. Svojím agresívnym a neprispôsobivým správaním často narúšala vyučovací proces. U žiačky sa vyskytli prípady krádeže a záškoláctvo. Sociálna pedagogička spolupracovala s matkou, ktorá na stretnutia prichádzala pod vplyvom alkoholu alebo vôbec neprišla. Sociálni pedagógovia sa neskôr obrátili na soc. kuratelu a začali tento prípad riešiť s ňou. Žiačka sa dostala do diagnostického centra a škola jej navrhla individuálne vzdelávanie. Týmto zákrokom však riešenie situácie nekončí, žiačka je pod intenzívnym dohľadom. Hlavná úloha školského sociálneho pedagóga v uvedenom prípade spočívala v riešení akútnych prejavov agresivity pri odizolovaní žiačky v individuálnych posedeniach, v písaní sociálno-pedagogických hlásení a správ pre sociálnu kuratelu, v komunikácii, v spolupráci so sociálnymi kurátormi, v spolupráci s triednym učiteľom a ostatnými vyučujúcimi.

Z príkladu môžeme vyvodit', že školský sociálny pedagóg pôsobí vo viacerých oblastiach. Práve pôsobením vo viacerých oblastiach môže sociálny pedagóg doceliť efektívny výsledok, ktorý sa odzrkadlí nielen v právaní žiaka a jeho postojoch ale aj v ozdravení celkovej klímy triedy. Sociálny pedagóg má v riešení problémov nielen v školách ale aj v inštitúciách, v ktorých sú umiestnené „problematické“ deti nezastupiteľné miesto. Školský sociálny pedagóg má svoje kompetencie, ktoré by mal vedieť efektívne a ľudsky používať. Je potrebné si uvedomiť, že práve školský sociálny pedagóg má podstatnú úlohu v ovplyvňovaní žiaka. Jeho pôsobením sa žiak naučí adekvátne správať a orientovať sa v živote. Školský sociálny pedagóg tak monitoruje okolnosti, ktoré ohrozujú výchovu a vzdelávanie, okolnosti vzniku problémov vo výchove, vzdelávaní, v životnej orientácii žiakov. Poznáva sociálne prostredie žiaka (rodinu žiaka, školské prostredie, rovesnícke skupiny, záujmové a športové spoločenstvá) a jeho vplyv na výchovu a rozvoj osobnosti žiaka. Vo svojej práci pravidelne spolupracuje so všetkými odborníkmi podieľajúcimi sa na starostlivosti o deti. Možnosti

pôsobenia školského sociálneho pedagóga v rámci prevencie a intervencie sú napr. v oblasti sociálno-patologických javov u detí a mládeže. Ak si uvedomíme, že škola je popri rodine najsilnejším socializačným činiteľom u detí a mládeže, tak je nepochybné, že, v prípade, kde zlyháva rodina, musí zvýšené úsilie v oblasti prevencie uskutočňovať škola. Školy sú povinné zabezpečiť aktívnu ochranu detí a mládeže pred všetkými sociálno-patologickými javmi v zmysle Dohovoru o práve dieťaťa a realizovať včasnú prevenciu. Škola by mala vykonávať preventívne činnosti, najmä vo vzťahu k málo podnetnému rodinnému prostrediu dieťaťa a tu je priestor pre uplatnenie školského sociálneho pedagóga. Keďže sociálny pedagóg pozná rizikové a ochranné faktory optimálneho rozvoja detí a mládeže, môže ovplyvňovať prosociálny rozvoj žiakov a rozvíjať ich sociálne zručnosti. Osobitnú pozornosť školský sociálny pedagóg venuje deťom zo sociálne znevýhodneného prostredia, kde môžeme zaradiť prácu s deťmi so syndrómom CAN, deti z rómskych rodín a i. Tu je nesmierny prínos školského sociálneho pedagóga najmä pre výchovnú funkciu školy.

Bibliografia

- Bakošová, Z. 2008. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. Bratislava: FIF UK, 251 s.
- Bizová, N., Neslušánová, S. Sociálny pedagóg v škole. In Pán učiteľ, 2010-2011, roč. 4, č. 5.
- Galbavý, D. 2017. Sociálna pedagogika (v príprave, tlač: Ružomberok marec 2017), 98 s.
- Hroncová, J – Emmerová, I.: *Sociálna pedagogika*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2004, 279 s.
- Medzinárodné vedecké sympóziu „Socialia“, konané 27. Októbra 2011 v Banskej Bystrici.
- Turek, I. 2003. Kľúčové kompetencie. Bratislava: MC, 2003, 40 s.
- Veteška, J., Tureckiová, M. 2008. Kompetence ve vzdelávání. Hradec Králové : Grada, 2008. 159 s.
- Zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch.

PhDr. et PaedDr. Dušan Galbavý, PhD.

Katolícka Univerzita v Ružomberku
Pedagogická fakulta
Hrabovská cesta 1
034 01, Ružomberok
e-mail: dusan.galbavy@ku.sk

Mama hotel a osamostatňovanie sa mladých ľudí